

Гирло річки Берди, Бердянська затока та Бердянська коса

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua;

Костюшин Василь Анатолійович, к.б.н., координатор Чорноморської програми Ветландс Інтернешнл, вул. Комінтерну, 1, Київ, 01032, тел.: (044) 256 4862, e-mail: kv@wetl.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 1 грудня 2003 р.

Географічні координати: 46°40' пн. ш., 36°00' сх. д.

Розташування: Північне Приазов'я. Бердянський район Запорізької області. Бердянська затока і Бердянська коса розташовані на південь, а гирло р. Берди – на схід (за 7 км) від м. Бердянськ.

Висота над рівнем моря: мінімальна – 0,3 м, максимальна – 2,3 м

Площа: 1800 га

Короткий опис: Угіддя є природним комплексом, що складається з мілководної морської затоки, намивних островів та коси і гирлової ділянки невеликої річки. Важливе місце гніздування та сезонних скупчень птахів водно-болотного комплексу.

Рамсарські критерії: 4, 5

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

(4) Місце зимівлі кількох тисяч гусеподібних та гніздування майже 5 тис. пар водно-болотних птахів.

(5) Тут регулярно відмічається більше 20 тис. особин птахів водно-болотного комплексу.

Фізичні особливості ВБУ: Бердянська затока близько 50 км завширшки і глибиною 5–8 м. Дно затоки у східній частині переважно мулисточерепашкове, а у західній – піщано-черепашкове. Береги здебільшого стрімкі, прорізані численними балками та ярами. Бердянська коса здебільшого складається з піску та подрібнених черепашок. Її довжина 23 км, ширина – 15 км. Рельєф являє собою слабохвилясту рівнину з піщаними пагорбами до 2 м заввишки. У західній частині можна навіть побачити піщані дюни. У найширшій частині коси багато невеликих солоних озер. Західне узбережжя порізане маленькими косами, дві з них мають вигляд невеликих піщано-черепашкових півостровів. Внаслідок діяльності моря Бердянська коса постійно збільшується у розмірах. Клімат помірно-континентальний з короткою м'якою зимою та довгим спекотним літом. Річна кількість опадів становить 300–400 мм, а випаровування – 800–900 мм. Вода у затоці влітку прогрівається до 22–30°C, взимку її температура близько 0°C. Солоність води – 13–13,5‰. Гідрологічна характеристика. Бердянська затока є частиною Азовського моря, яке виступає головним фактором формування її гідрорежиму. Вплив на останній мілководної річки Берда та кількох інших невеликих річок, які впадають у затоку і влітку пересихають, незначний. Гирлові ділянки річок вкривають, переважно, зарості очерету. Тут спостерігається значна кількість солончакових знижень та мілководних заток, є також невеликі заплавні болота різного ступеню засоленості.

Фізичні особливості водозбірної території: Бердянська затока знаходиться на півночі Азовського моря, між мисами Обитічний та Бердянський. Вона близько 50 км завширшки і глибиною 5–10 м.

Гідрологічна цінність: Угіддя відзначається багатим складом гідробіонтів.

Тип ВБУ: А, Е

Екологічні особливості: Основними біотопами є угруповання відкритої води, дюнні луки та галофітні ценози з переважанням видів: куширу темно-зеленого *Ceratophyllum demersum*, рдеснику гребінчастого *Potamogeton pectinatus*, різухи морської *Najas marina*, очерету звичайного *Phragmites australis*, куги озерної *Schoenoplectus lacustris* і Табернемонтана *S. tabernaemontani*, рогозу Лаксмана *Typha laxmannii*, осоки колхідської *Carex colchica*, куничнику наземного *Calamagrostis epigeios*, галіміони бородавчастої *Halimione verrucifera*, кермеку Мейєра *Limonium meyeri*, подорожнику Корнута *Plantago cornuti*, покісниці розставленої *Puccinellia distans*, аргузії сибірської *Argusia sibirica*, полину сантонінського

Artemisia santonica, катрану понтійського *Crambe pontica*, миколайчиків приморських *Eryngium maritimum*, солодки щетинистої *Glycyrrhiza echinata* і голої *G. glabra*, лещиці пронизанолистої *Gypsophila paniculata*, колосняку чорноморського *Leymus sabulosus* та камки морської *Zostera marina*. На мілководдях затоки поширена як повітряно-водна (з очерету звичайного *Phragmites australis*, куги Табернемонтана *Schoenoplectus tabernaemontani*, бульбокомишу морського *Bolboschoenus maritimus*), так і занурена (з рупії морської *Ruppia maritima*, камки морської *Zostera marina*, цанікелії великої *Zannichellia major*) водна рослинність.

Цінна флора: На підвищених ділянках уздовж узбережжя відмічені такі рослини з Червоної книги України, як тамарикс стрункий *Tamarix gracilis*, карагана скіфська *Caragana scythica*, астрагал дніпровський *Astragalus borysthenticus*, морковниця прибережна *Astrodaucus littoralis*, пирій ковилолистий *Elytrigia stipifolia*, ковили волосиста *Stipa capillata*, найкрасивіша *S. grafiiana* та Лессінга *S. lessingiana*, а також дуже цінна лікарська рослина – солодка гола *Glycyrrhiza glabra*.

Цінна фауна:

Ссавці: нориця звичайна *Microtus arvalis* та лисиця звичайна *Vulpes vulpes*.

Птахи. Головними місцями розмноження птахів є острови, солончаки, очеретяні зарості. Загальна чисельність гніздової орнітофауни становить близько 3–5 тис. пар. Найчастіше та у найбільшій кількості представлені мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (400 пар), баклан великий *Phalacrocorax carbo* (1200 пар), крячок річковий *Sterna hirundo* (1520 пар) та інші. Сезонні скупчення, що налічують до 30–40 тис. особин, спостерігаються на затоці та озерах Бердянської коси. Звичайними видами птахів тут є крижень *Anas platyrhynchos*, гуска білолоба *Anser albifrons*, черні білоока *Aythya nyroca*, морська *A. marila* та червоноголова *A. ferina*. З них чернь білоока занесено до Червоної книги України. Тут також мешкають велика (70 пар) та мала (40 пар) білі чаплі.

Риби. Тут зустрічаються рідкісні види – горбиль світлий *Umbrina cirrosa* і білуга чорноморська *Huso huso ponticus*. Слід згадати ще один реліктовий вид – севрюгу *Acipenser stellatus*, який є об'єктом промислового лову.

Соціальні та культурні цінності: Угіддя має велике значення для екологічної освіти, наукових досліджень та рекреації. Це традиційне місце аматорського лову риби для місцевого населення.

Землеволодіння: ВБУ: державна та колективна форма власності. Прилеглі землі: державна, колективна та приватна форми власності на землю.

Поточне землекористування: ВБУ: дозволено лімітоване та контрольоване використання природних ресурсів (рибальство, рибництво, полювання, рекреація тощо). Прилеглі землі. Крім згаданих вище форм природокористування, тут поширені традиційне землеробство, випасання худоби, виноградарство, іригація тощо. Розвинений неорганізований туризм.

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: Основну загрозу угіддю становить скидання промислових, сільськогосподарських та каналізаційних вод. Поступова деградація угіддя відбувається через відсутність належного контролю за збільшенням вилову риби, полюванням, рекреацією, забрудненням, випалюванням очерету та надмірним випасанням худоби.

Вжиті природоохоронні заходи: Рамсарське угіддя (3UA017). Охорона природи здійснюється, головним чином, в межах заказника загальнодержавного значення «Бердянська коса». Тут, а також на інших ділянках угіддя, природоохоронні заходи впроваджуються установами і користувачами землі та природних ресурсів.

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Розробляються плани підвищення природоохоронного статусу угіддя (планується створити національний природний парк).

Проведені наукові дослідження: Наукові дослідження проводять співробітники Інституту зоології НАН України, Мелітопольського педагогічного університету та Донецького державного університету.

Сучасний стан екологічної освіти, просвіти, інформування та виховання: Поінформованість та освіта у сфері збереження довкілля забезпечується загальноосвітніми школами. Крім того, для основних зацікавлених груп спеціалісти університетів та інших організацій читають лекції.

Сучасний стан рекреації і туризму: На сьогодні в даній місцевості розвинений неорганізований туризм.

Юрисдикція: За охорону угіддя відповідають землевласники (організації, установи та громадяни) та органи місцевої влади. Державний контроль у галузі охорони природи здійснює Державне управління екологічної безпеки в Запорізькій області.

Орган управління ВБУ: Державне управління екології та природних ресурсів у Запорізькій області. Адреса: вул. 40 років Радянської України, буд. 72а, м. Запоріжжя, 69000; тел: (061) 224 7028, e-mail: zdn@zdn.gov.ua

Джерела інформації:

- 1) Стеценко М. П., Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали / Під ред. М. П. Стеценка. – Київ, 1999.
- 2) Directory of Azov-Black Sea Coastal Wetlands: Revised and updated / Ed. by Gennadiy Marushevsky. – Kyiv: Wetlands International, 2003. – 235 pp., 81 maps.